

УДК 378.147.091.31-051:78

*Карташова Ж.Ю.,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Кам'янець-Подільський)*

Педагогічні принципи інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музики

На основі проведених автором досліджень у статті констатується, що суттєву роль у фаховій підготовці вчителя музики відіграє її інструментально-виконавський аспект, основою якого є формування особистості як творчого організатора і пропагандиста музичного мистецтва в загальноосвітній школі. В статті окреслено систему педагогічних принципів, що, на думку автора, зможе забезпечити зміст ефективної інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики на основі гуманізації та гуманітаризації мистецького навчання, особистісного підходу до організації навчального процесу, культуровідповідності як необхідної ознаки мистецької освіти, інтеграції, спрямованої на забезпечення фахової цілісності музичного навчання, усвідомлення і засвоєння особливостей художньо-музичної мови як сукупності виражальних засобів і прийомів створення художнього образу музичного твору. Враховуючи основні чинники, що спонукають мистецьку освіту реалізувати визначені автором принципи, та проектуючи пріоритетні напрями інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики, серед провідних виокремлені наступні: гуманізації мистецької освіти; індивідуалізації інструментально-виконавської підготовки; культуровідповідності мистецького навчання; інтеграції фахових знань; усвідомлення специфіки художньо-музичної мови. Ці принципи необхідно застосовувати не ізольовано, не позачергово, а комплексно. Обов'язкове і повне їх втілення сприяє підвищенню ефективності результатів якості мистецької освіти.

Ключові слова: *інструментально-виконавська підготовка, педагогічні принципи, навчально-пізнавальна діяльність, фахова підготовка, інтеграція фахових знань, індивідуалізація, гуманізація, культуровідповідність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Радикальні зміни, що постійно проходять в умовах духовного відродження України, процес суперечливий, складний і тривалий, що пов'язано із пошуком нових шляхів, засобів здійснення перетворень в усіх сферах життєдіяльності людей. Усе це зумовлює необхідність творчої участі в цьому процесі всіх членів суспільства, тому що недостатня творча активність, відсутність ефективних стимулів її розвитку та реалізації – основні фактори, які заважають втіленню нових ідей, задумів, нових цільових настанов та орієнтацій.

Основними положеннями, що визначають сутність, зміст, провідні вимоги до мистецького навчання є принципи. Адже основні правила, будь-яких педагогічних досліджень відображаються в низці принципів, що визначають підхід до вирішення проблеми, методику здобуття емпіричних й наукових фактів та їх аналіз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій ... Інновації в системі вищої освіти сьогодні набувають масового характеру і реалізуються на основі застосування нових ідей, послідовного впровадження інноваційних моделей і технологій навчання. Важливі аспекти педагогічної інноватики відображені у працях К. Ангеловські, Л. Ващенко, В. Загвязинського, О. Козлової, В.Паламарчук, Л. Подимової, С. Полякова, М. Поташника, О. Савченко, В. Сластьоніна, Н.Юсуфбекової та інших науковців. Проте малодослідженою залишається проблема інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики на технологічно-інноваційних засадах.

Формулювання цілей статті... Метою статті є виокремлення педагогічних принципів інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музики, які базуються на загальних закономірностях музично-педагогічної освіти, відображають внутрішню сутність професійної майстерності майбутніх фахівців та визначають основну стратегію творчої діяльності у процесі формування виконавської майстерності.

Виклад основного матеріалу... Основна мета професійної освіти майбутніх учителів музики реалізуються в конкретному навчально-виховному процесі на основі певних дидактичних принципів, які утворюють систему своєрідних правил відбору у визначенні структури професійної музично-педагогічної освіти та змісту навчального матеріалу. Система принципів дозволяє регулювати діяльність майбутнього вчителя музики, забезпечувати адекватність процесу їх

інструментально-виконавської підготовки, здійснювати конструктивний вплив на основні тенденції особистісного та професійного розвитку майбутнього фахівця.

Методологічну основу побудови концептуальної моделі мистецького навчання складають принципи, що визначають основні напрямки досягнення мети та відповідають завданням професійної музично-педагогічної освіти:

- науковості, що має важливе методологічне значення для відбору навчального матеріалу, його використання й забезпечує захист від проникнення до змісту освіти позанаукових теорій;
- доступності, що передбачає врахування на всіх етапах професійної підготовки можливостей особистості щодо сприйняття та засвоєння інформації;
- безперервності, що заснований на положенні про те, що якісне засвоєння знань вимагає тривалої роботи студента, повернення до предмету впродовж всього курсу професійної підготовки, перерва у навчанні призводить до забування через психологічні особливості;
- цілісності та систематичності музично-педагогічної освіти, що складає основу для реалізації міжпредметних зв'язків створення єдиного методологічного підходу до розгляду музично-педагогічних явищ з точки зору різних наук.

Ретроспективний аналіз сучасного стану розвитку мистецької освіти дозволив нам обґрунтувати систему педагогічних принципів, що зможе забезпечити зміст ефективної інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики на основі гуманізації та гуманітаризації мистецького навчання, особистісного підходу до організації навчального процесу; культуровідповідності як необхідної ознаки мистецької освіти, інтеграції; спрямованої на забезпечення фахової цілісності музичного навчання; усвідомлення і засвоєння особливостей художньо-музичної мови як сукупності виражальних засобів і прийомів створення художнього образу музичного твору. Враховуючи основні чинники, що спонукають мистецьку освіту до реалізації визначених нами принципів та проектуючи пріоритетні напрями інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики, серед провідних доцільно виокремити наступні принципи:

- гуманізації мистецької освіти;
- індивідуалізації інструментально-виконавської підготовки;
- культуровідповідності мистецького навчання;
- інтеграції фахових знань;
- особистісного усвідомлення специфіки художньо-музичної мови.

Очевидно, що фундаментом підготовки майбутнього вчителя музики повинен стати принцип *гуманізації мистецької освіти*, як орієнтир на гуманістичну спрямованість професійної діяльності та її аксіологічну сутність. Така спрямованість орієнтує інтерпретацію музичного мистецтва як форми фіксації, зберігання й передачі, насамперед, духовної спадщини людства; на ціннісне переосмислення, що несе в собі і художнє перетворення світу, а музично-педагогічну освіту спонукає розуміти як сферу «духовного виробництва» [3, с. 155]. Основна мета гуманізації полягає в професійному й духовному становленні особистості, що знаходить у музично-педагогічному процесі систему цінностей – загальнолюдських ідей, професійно ціннісних орієнтацій і необхідних вчителю особистісних властивостей, оволодіння універсальними способами пізнання й гуманістичними технологіями педагогічної діяльності [5].

У галузі мистецької освіти, за твердженням Г. Падалки, принцип гуманізації є стрижневим, оскільки сфера мистецького навчання має передбачати реалізацію виховного потенціалу мистецтва. На думку науковця, гуманізація мистецької освіти безпосередньо стосується питань забезпечення художнього розвитку вихованців на матеріалі мистецьких творів, в яких людське життя трактується як найвища цінність. Гуманістичний принцип мистецької освіти реалізується в процесі формування особистості, здатної адекватно сприймати загальнолюдські цінності [4, с. 36]. Дослідниця наголошує на необхідності розвитку духовної культури викладача мистецьких дисциплін як «особистісно-професійного утворення, сутністю якого виступає здатність до усвідомлення і творення мистецтва з позицій гуманізму, а також розповсюдження, поширення цього підходу в учнівському середовищі» [4, с. 61].

Вивчення та аналіз педагогічних надбань теоретиків і практиків освіти уможливує розуміння нами гуманістичної спрямованості підготовки майбутніх учителів музики як актуалізації теоретичного і методичного досвіду в контексті особистісно спрямованого навчання, що забезпечується реалізацією оцінного ставлення вихованців до музичних явищ із позицій духовних цінностей, удосконаленням індивідуалізованих форм навчання, підготовкою учасників навчально-виховного процесу до діалогічної взаємодії.

Принцип *індивідуалізації* мистецького навчання означає «піклування про виявлення і збереження в учнів індивідуальної емоційно-оцінної реакції, смакових переваг у галузі мистецтва,

розвиток здатності до вибору і застосування унікальних, неповторних саме для цієї особистості засобів мистецької творчості» [4, с. 155].

Врахування індивідуальності кожного студента як виявлення особливостей духовної та психофізіологічної організації в її неповторності, своєрідності, унікальності має, на нашу думку, визначну роль в процесі інструментально-виконавської підготовки. «Якщо діяльність у мистецтві не є для людини глибоко індивідуальним актом, вона починає орієнтуватись переважно на зовнішні стандарти художніх явищ. Саме тут і створюються передумови для оцінки і творення мистецтва з позиції моди. Людина, в якій відсутні особисті, індивідуальні симпатії в мистецтві, дуже легко підпадає під зовнішні впливи» [4, с. 156].

Реалізація індивідуалізації мистецького навчання передбачає стимулювання майбутніх фахівців до побудови індивідуальних стратегій розвитку, що враховуватимуть наявний стан сформованості інструментально-виконавської підготовленості майбутніх учителів музики та дають змогу діагностично задавати мету процесу, спрямованого на формування досліджуваного особистісного утворення. Цей процес відбувається під час навчання майбутнього фахівця у вищому мистецькому освітньому закладі та враховує особливості взаємозв'язку особистісного та професійного розвитку майбутнього вчителя музики.

Доречно зазначити, що професійний і особистісний розвиток взаємообумовлені. Вибір професії й професійна підготовка являє собою реалізацію певної особистісно визначеної життєвої стратегії, яку можна назвати життєвим сценарієм. Повноцінна реалізація завдань професійного розвитку можлива лише за умови усвідомлення особистістю наявного стану розвитку власних особистісних якостей, усвідомлення необхідності змін і перетворень свого внутрішнього світу, здатності докласти зусилля для реалізації своєї життєвої програми і керувати власною активністю.

Водночас, професійний і особистісний розвиток – це не тотожні поняття, між ними існує досить складний взаємозв'язок. Так, зокрема, особистість може використовувати професію як засіб досягнення якихось своїх цілей, що не пов'язані з цілями суто професійними (наприклад, досягнення певного соціального статусу, матеріального благополуччя тощо); інший варіант – коли особистісний і професійний розвиток не пов'язані між собою, коли суб'єкт реалізує себе поза професією (наприклад, досягає успіху в своїх захопленнях, які ніяк не пов'язані з професійною діяльністю); найсприятливіший варіант – відповідність особистісного й фахового розвитку, коли особистість розвивається і стверджує себе у професійній діяльності.

Метою індивідуального професійного розвитку є формування особистості професіонала як суб'єкта, який повинен самостійно і якісно виконувати професійні функції з оптимальними психологічними затратами. В особистісному професіогенезі зазвичай виділяють два взаємопов'язаних напрямки: формування внутрішніх засобів професійної діяльності; формування та засвоєння зовнішніх (соціальних) засобів професійної діяльності.

Принцип *культуровідповідності* мистецького навчання покликаний знівелювати суперечності між освітньо-фаховими потребами студентів й вимогами суспільства до них та змінними соціальними ситуаціями. Цей принцип орієнтує мистецький навчально-виховний процес на адаптивні підходи, які б давали змогу враховувати нові культурологічні підходи.

Механізмом забезпечення культуровідповідності мистецької освіти виступає таке її спрямування, котре долає вузькофахові уявлення студентів про мистецтво як необхідний компонент загальної культури людства, трактує мистецтво як «чинник розширення пізнавальних можливостей особистості, розвитку її світоглядних установок, активізації її внутрішнього емоційного життя, як засіб психологічної розрядки і відновлення духовних сил в умовах напруженого сьогодення» [1, с. 17]. Особистість майбутнього вчителя розвивається не лише на основі засвоєної нею культури, а й поповнює її новими елементами культури. У зв'язку з цим засвоєння культурних цінностей є розвитком самої людини та становлення її як творчої особистості.

Культуровідповідність – необхідна ознака мистецької освіти у сучасних умовах, що «зорієнтована на усвідомлення студентами мистецтва як соціального явища, на досягнення значущості художньої культури в навколишньому бутті, на висвітлення соціальних функцій мистецької діяльності. Принцип культуровідповідності виявляється у широкому ознайомленні студентів зі світом мистецтва. Мистецька освіта не стане повноцінною, не досягне мети, якщо не буде передбачати розвитку культури особистості [4, с. 152].

Принцип *інтеграції фахових знань* є важливим для мистецької освіти, і в цілому визначає організацію її змісту. У визначенні цього принципу ми спиралась на теоретичну позицію Т. Надолінської [2], яка розрізняє інтегровані та інтегральні освітні системи. Якщо в інтегрованих системах із заданою зовні структурою не передбачені якісні перетворення різнопредметних знань, то інтегральні дидактичні системи характеризуються наявністю органічної підстави для синтезування, актуалізацією природних, об'єктивно існуючих між елементами зв'язків; гнучкістю

системи структурування змісту навчання не лише за предметним або комплексним, але й проблемним підходом; якісною трансформацією результату взаємодії компонентів змісту, виникненням нового системного і цілісного утворення відповідно до методології нелінійного синтезу.

Традиційно інтегративний принцип у навчанні не зводиться до звичних міжпредметних зв'язків між окремими дисциплінами. Інтеграція знань за своєю сутністю є щось більше, ніж просто їх накопичення, це – збереження знань з одного предмета з метою активного їх використання в іншому, що й дозволяє застосувати ці знання, вміння та навички у різноманітних ситуаціях. Можливості для широкого використання даного принципу представляє практично кожна дисципліна. Реалізація принципу інтегративності з усіх напрямків фахової підготовки майбутнього вчителя музики припускає сумісні скоординовані зусилля викладачів різних спеціальностей та вимагає не лише узгодженості, а й синхронності в педагогічних діях.

Одним із провідних педагогічних принципів мистецької освіти є принцип *особистісного усвідомлення специфіки художньо-музичної мови*. Він є синтетичним для сукупності особливих для кожного виду мистецтва виражально-зображувальних засобів і прийомів створення художнього образу. Адже специфікою музично-педагогічної освіти є здатність людини мислити образами. Створення художніх образів вимагає від майбутніх учителів музики активізації художньо-образного мислення. Тому повноцінне, цілісне сприйняття світу можливе лише за умови активізації художньо-образного мислення майбутніх учителів музики.

На початковому етапі зародження виконавського образу здійснюється його змістове наповнення та переведення на творчий рівень. Важливу роль у цьому процесі відіграють методи стимуляції творчості, адже зародження виконавського образу вимагає його змістового розуміння. Наступним етапом є перетворення об'єктивних частин виконавського образу в єдине ціле, котре буде сприяти істинному розумінню змісту виконуваного твору. Словесна творчість, котра на першому етапі була спонтанно-імпровізаційною, стає об'єктом уваги та усвідомлення. На наступному етапі відтворення виконавського образу проходить низка перетворень «творчого синтезу», оскільки на ньому відбувається створення нової психологічної структури, нового продукту творчої уяви – образу не окремих музичних частин, а всього музичного твору (формування «концептуального образу»). Під його впливом виконавський образ твору набуває стійких властивостей та відтворюється на різноманітних етапах виконання музичного твору.

Отже, принцип усвідомлення специфіки художньо-музичної мови є вкрай важливим для здійснення інструментально-виконавської діяльності, для створення яскравого художнього образу. Вищезазначений принцип спонукає до творчого самовираження особистості, що відбиває сучасні соціальні вимоги до підготовки нового типу людини, яка відчуває себе комфортно при будь-яких змінах, оскільки життя – це безперервний процес творчості, потреба в якому зростає відповідно до науково-технічного та культурного прогресу суспільства. І якщо навчити творчим актам неможливо, реальним є їх стимулювання за допомогою спеціально орієнтованих прийомів і методів навчання.

Доцільно зауважити, що вищезазначені принципи (гуманізації мистецької освіти; індивідуалізації інструментально-виконавської підготовки студентів; культуровідповідності мистецького навчання; інтеграції фахових знань; усвідомлення специфіки художньо-музичної мови) необхідно застосовувати не ізольовано, не позачергово, а комплексно. Обов'язкове і повне їх втілення сприяє підвищенню ефективності результатів якості освіти. Але необхідно зазначити, що успіх практичної реалізації принципів залежить від спеціальних знань, досвіду й майстерності вчителя музики у процесі продуктивної діяльності в умовах загальноосвітньої школи.

Висновки... Реалізація зазначених принципів дозволяє вирішувати індивідуальні потреби майбутнього вчителя музики, адже у сукупності вони зорієнтовані на розвиток інтелекту та творчості. Однак, не зважаючи на зазначене, означені принципи лише частково вирішують проблему інноваційних процесів в освіті, що пов'язані з актуалізацією життєтворчої мотивації майбутніх учителів музики, стимуляцією інноваційного навчання інтегративними засобами, розвитком їх духовності та творчого самовираження. У процесі реалізації вищезазначених принципів в умовах професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців інноваційна спрямованість створює основу, навколо якої конструються основні якості особистості вчителя. Практично важко виокремити власне педагогічні якості від інших різноманітних властивостей особистості вчителя музики, що впливають на ефективність його діяльності.

Виокремлені нами принципи базуються на загальних закономірностях музично-педагогічної освіти, відображають внутрішню сутність професійної майстерності майбутніх учителів музики, визначають основну стратегію творчої діяльності у процесі формування виконавської майстерності

та розкривають закономірності впровадження цілісного, особистісного та акмеологічного підходів до професійно-педагогічного мистецтва й художньої творчості.

Список використаних джерел і літератури:

1. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : [моногр.] / І. А. Зязюн. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
2. Надолінська Т. В. Інтегровані театральні технології в художественному і музикальному освітанні : учеб.-метод. посіб. / Т. В. Надолінська. – Ростов-н/Д. : Изд-во РО ИПК и ПРО, 2010. - 124 с.
3. Олексюк О. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості : сфера музичного мистецтва : навч. посіб. / О. Олексюк, М. Ткач. – К. : Знання України, 2004. – 264 с.
4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. - 274 с.
5. Пехота О. М. Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки учасників : [моногр.] / под. общ. ред. И. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 1991. -С. 5 – 119.

Транслітерований список літератури:

1. Ziazun I. A. Filosofiia pedahohichnoi dii: monohrafiia, Cherkasy: Vyd. vid. ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho, 2008, 608 p.
2. Nadolinskaya T. V. Integrirovannie teatral'ny'e texnologii v hudozhestvennom i muzykal'nom obrazovanii: ucheb.-metod. posobie, Rostov-n/D, Izd-vo RO IPK i PRO, 2010, 124 p.
3. Oleksiuk O. M. Pedahohika dukhovnoho potentsialu osobystosti: sfera muzychnoho mystetstva: navch. posib., Kyiv, Osvita Ukrainy, 2004, 264 p.
4. Padalka G. M. Pedahohika mystetstva (teoriia i metodyka vukladannia mystetskykh dyscyplin), Kyiv, Osvita Ukrainy, 2008, 274 p.
5. Pexota O. M. Individualizatsiya professional'no-pedagogicheskoi podgotovki uchashhixsya: monografiya, pod obshh. red. I. A. Zyazyuna, Kiev, Vyshcha shkola, 1991, pp. 5-119.

Аннотація

***Педагогические принципы инструментально-исполнительской подготовки будущего учителя музыки
Карташова Ж.Ю.***

На основании проведенных автором исследований в статье констатируется, что существенную роль в профессиональной подготовке учителя музыки играет ее инструментально-исполнительский аспект, основанный на формировании личности как творческого организатора и пропагандиста музыкального искусства в начальной школе. В статье очерчена система педагогических принципов, которая, по мнению автора, сможет обеспечить содержание эффективной инструментально-исполнительской подготовки будущего учителя музыки на основе гуманизации и гуманитаризации обучения, личностного подхода к организации учебного процесса, культуросоответствия как необходимого фактора художественного образования, интеграции, направленной на обеспечение профессиональной целостности музыкального образования, осознания и усвоения особенностей художественно-музыкального языка как совокупности способов выражения и приемов создания художественного образа музыкального произведения. Учитывая основные факторы, побуждающие художественное образование к реализации определенных автором принципов и проектированию приоритетных направлений инструментально-исполнительской подготовки будущих учителей музыки, как ведущие следует выделить следующие принципы: индивидуализации инструментально-исполнительской подготовки; культуросоответствия художественного обучения; интеграции профессиональных знаний; осознания специфики художественно-музыкального языка. Эти принципы необходимо применять не изолированно, а комплексно. Обязательное и полное их воплощение повышает эффективность и результативность качества художественного образования.

Ключевые слова: *инструментально-исполнительская подготовка, педагогические принципы, учебно-познавательная деятельность, профессиональная подготовка, интеграция профессиональных знаний, индивидуализация, гуманизация, культуросоответствие.*

Summary

Pedagogical Principles of Instrumental-Performing Preparation of the Future Music Teacher
Kartashova Zh. Yu.

Based on the author's researches the article states the essential role of instrumental-performing aspect in professional training of the teacher of music. Its bases are forming of personality as a creative facilitator and propagandist of music art in general educational school. The article shows the system of pedagogical principles, which, according to the author, can provide the content of effective instrumental-performing preparation of the future music teachers, based on humanization and humanitarization of artistic training, individual approach to educational process organization, cultural integrity as an innate trait of artistic education, integration aimed at providing professional integrity of musical training, understanding and absorption of the features of artistic-musical language as the totality of expressive means and techniques of forming artistic image of musical composition. Taking into account the main factors that incite the music education to realize the principles determined by the author and projecting the priority courses of instrumental-performing preparation of the future teachers of music, among the leading principles the following are worth mentioning: humanization of art education, individualization of instrumental-performing training, cultural integrity of art education, professional knowledge integration, understanding of specificity of artistic and musical language. These principles should be implemented neither isolated, nor extraordinarily, but in complex. Their comprehensive and full implementation contributes to the effectiveness increase of the results of quality of artistic education.

Key words: *instrumental-performing preparation, pedagogical principles, educational-cognitive activity, professional training, integration of professional knowledge, individualization, humanization, cultural integrity.*

Дата надходження статті: 01.09.2015р.

УДК 372.371.383

Король О.М.,
кандидат мистецтвознавства
(м.Львів)

**Збереження, розвиток та пропагування української мистецької культури серед
підростаючого покоління засобами діяльності дитячо-юнацького театру – традиції та
сучасність**

В останній час, досліджуючи особливості різних психоемоційних засобів впливу на школярів, зокрема мистецтва, все частіше науковці відзначають, що у сучасних вихованців прогресує тенденція до байдужості. До школи приходять діти, які швидше мислять, володіють більшою інформацією, але їх важко здивувати, зацікавити, пробудити інтерес до творчих результатів людських надбань. Саме глибоке розуміння специфіки фольклору, мистецтва сприяє вихованню в учнів естетичних смаків, формуванню їх творчих здібностей, усвідомлення їхньої національної приналежності, виховання почуття патріотизму.

З таких позицій підходимо до дослідження цієї проблематики на прикладі спадкоємності мистецьких традицій в одному локально взятому регіоні – Стрийщині. У статті розглянемо історичні передумови існування саме такої форми дитячо-юнацької творчості на прикладі Стрийських театральних гуртків початку ХХ століття та сучасного колективу Моршинської школи мистецтв – Зразкового дитячого театру української пісні «Джерельце», що впродовж більш як 40-а років від часу заснування не зрадив свого мистецького кредо в зібранні, відтворенні, збереженні та втіленні у життя скарбів української пісенної та усної народної традиції.

Ключові слова: *історія української музичної культури, Стрийщина, музичне виховання, музичне мистецтво, дитячо-юнацький театр, фольклор, патріотичне виховання, пропагування національної ідеї.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Поняття “музична культура” охоплює коло проблем, пов'язаних з музичною освітою. Однак історія позашкільного, а саме музично-театрального виховання молоді даного регіону досі окремо не досліджувалась, хоча в практиці сучасних музичних педагогів чітко простежується спадкоємність традицій мистецького виховання.

Таким чином, вивчаючи історію свого краю, методи навчання, педагоги та науковці повною мірою зможуть скористатися досвідом їхніх попередників, або узагальнити найкращі надбання та